

NATALI HEJNS

HILJADU
BRODOVA

Prevela
Nevena Andrić

■ Laguna ■

Naslov originala

Natalie Haynes

A THOUSAND SHIPS

Copyright © Natalie Haynes 2019

Translation copyright © 2021 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kezaji, naravno

Spisak likova

GRCI

Dom Atreida

AGAMEMNON, kralj Mikene, nedaleko od Argosa, u kopnom delu Grčke. Sin Atrejev, muž žene po imenu:

KLITEMNESTRA, kraljica Mikene, majka dece zvane:

IFIGENIJA, OREST i ELEKTRA

MENELAJ, Agamemnonov brat, muž žene zvane:

HELENA Spartanska, kasnije poznata kao Helena Trojanska.

Helena je Klitemnestri bila i sestra i jetrva. Ona i Menelaj su imali ćerku po imenu:

HERMIONA

Takođe i:

EGIST, sin Tijesta (Atrejevog brata), Agamemnonov i Menelajev brat od strica

Odisejev dom

ODISEJ, kralj Itake, sin ANTIKLIJE i LAERTA. Imao je suprugu po imenu:

PENELOPA, kraljica Itake, vrsna tkalja, majka sina zvanog: TELEMAH

U njihovom domu, pored ostalih, živeli su i:

EURIKLIJA, Odisejeva dadilja

EUMEJ, odani svinjar

Odiseja su, prilikom povratka iz Troje, zadržavali (pored brojnih drugih) i:

POLIFEM, jednooki div ili kiklop, sin POSEJDONA, boga mora
KIRKA, čarobnica sa ostrva Eje

LESTRIGONCI, džinovi ljudožderi

SIRENE, polužene-poluptice, čija je pesma mamila mornare u smrt

SCILA, hibrid psa i žene. Mnogo zuba

HARIBDA, vrtlog, uništitelj brodova

KALIPSA, nimfa koja je živela na ostrvu Oigigiji

Ahilov dom

PELEJ je bio grčki kralj i junak koji se oženio morskom nimfom po imenu:

TETIDA, morska nimfa. Imali su sina zvanog:

AHIL, najveći ratnik koji je nekad postojao na svetu. Najbliži prijatelj i možda ljubavnik bio mu je:

PATROKLO, grčki ratnik i sitan plemić. Tokom Trojanskog rata zarobili su ženu po imenu:

BRISEIDA, kraljevna Lirnesa, malog grada nedaleko od Troje

Ahil je imao i sina po imenu:

NEOPTOLEM

Ostali Grci uključeni u Trojanski rat bili su, pored ostalih, i:
SINON, ratnik

PROTESILAJ, kralj Filake, malene grčke naseobine. Oženjen
ženom po imenu:

LAODAMIJA, njegova kraljica

TROJANCI

Prijamova loza

PRIJAM, trojanski kralj, otac nebrojenih sinova i kćeri i muž
žene po imenu:

HEKABA, koju su Rimljani i kasnije Šekspir zvali još i Heku-
ba. Deca su joj bila, pored ostalih:

POLIKSENA, trojanska junakinja

KASANDRA, sveštenica APOLONA, boga strelaca, lečenja i zaraze

HEKTOR, veliki trojanski junak

PARIS, trojanski ratnik i zavodnik tuđih žena

POLIDOR, najmlađi sin Prijama i Hekabe

Hekaba i Prijam imali su snaju po imenu:

ANDROMAHA, koja je bila Hektorova žena i imala sina po imenu
ASTIJANAKT

Ostali Trojanci koji su na neki način učestvovali u ratu bili
su, pored ostalih:

ENEJA, trojanski plemić, ANHISOV sin, i muž žene zvane:

KREUSA, majka EURILEONA (kog su Rimljani kasnije zvali Askanije)

TEANA, žena ANTENORA (Prijamovog savetnika) i majka devojke po imenu KRINA

HRISEIDA, trojanska devojka i kći HRISA, APOLONOVOG sveštenika

PENTESILEJA je bila amazonska kraljica, HIPOLITINA sestra. Nije bila Trojanka, ali se borila kao njihova saveznica poslednje godine rata

ENONA, planinska nimfa, koja je živila blizu Troje

BOGOVI

KALIOPA, muza epske poezije

ZEVS, kralj olimpskih bogova. Otac bezbrojnih drugih bogova, boginja, nimfi i polubogova. Muž i brat boginje po imenu:

HERA, kraljica olimpskih bogova i protivnica svakoga koga Zevs zavede

AFRODITA, boginja ljubavi, naročito požudne ljubavi. Udata za boga kovača HEFESTA i povremena ljubavnica boga rata AREJA

ATENA, boginja mudrosti i odbrambenog ratovanja. Odisejeva zaštitnica i zaštitnica grada Atine. Voli sove

ERIDA, boginja sukoba. Stalno izaziva nevolje

TEMIDA, spada u stare boginje. Predstavlja poredak nasuprot haosu

GEJA, još jedna stara boginja. Nazivamo je još i Majka Zemlja MOJRE, sudaje. Tri sestre – KLOTA, LAHEZA i ATROPA – koje u rukama drže sudbinu svih nas

Prvo poglavlje

Kaliopa

Pevaj, boginjo, kaže on, i po oštrini u glasu jasno je da nije u pitanju molba. Kad bi mi se prohtelo da mu uslišim želju, možda bih rekla da mu glas postaje britkiji kada me oslovi, kao kad ratnik, uoči bitke, prevlači bodežom po brusnom kamenu. Ipak, danas nisam raspoložena da budem muza. On možda i ne razmišlja kako je to kad si na mom mestu. Sigurno ne: kao i svi pesnici, misli samo na sebe. A ipak, čudi me što mu ni na pamet nije palo da se zapita koliko je još takvih kao on, svakog dana, i svi zahtevaju moju nepodeljenu pažnju i podršku. Koliko je epske poezije zapravo još potrebno na svetu?

Svaki sukob kom se neko pridružio, svaki rat u kom se neko borio, svaki grad pod opsadom, svaka opljačkana varoš, svako uništeno selo. Svako neverovatno putovanje, svaki brodolom, svaki povratak kući; sve te priče ispričane su već nebrojeno puta. Zar stvarno smatra da ima nešto novo da kaže? I zašto želi moju pomoć – da bi popamtio sve svoje likove ili da bi popunio onaj prazan hod kad mu se priča ne uklapa u metriku?

Pogledam dole i vidim da mu je glava pognuta, a rame-
na, premda široka, pogrbljena su. Kičma je počela da mu
se povija pri vrhu. Ovaj čovek je star. Stariji nego što bi se
reklo po donekle oštrom glasu. Radoznala sam. Obično je
poezija neodložno potrebna samo mladima. Saginjem se
da mu vidim oči, na tren zatvorene u zdušnoj molitvi. Ne
prepoznajem ga dok žmuri.

Nosi divan zlatan broš, majušne listove iskovane tako da
sačinjavaju jedan svetlucač čvor. Neko ga je nekad bogato
nagradio za poeziju. Ima dara, i dobro mu je išlo – nesum-
njivo uz moju pomoć. Ipak, on želi još, a ja bih volela da mu
mogu lepo videti lice, na svetlu.

Čekam da otvori oči, ali već sam donela odluku. Ako želi
moju pomoć, neka prinese žrtvu. Tako to ide kod smrtnika:
prvo zatraže, onda preklinju i naposljetku se cenkaju. I zato
ću mu podariti reči tek onda kad on meni podari taj broš.

Drugo poglavlje

Kreusa

Probudio ju je zaglušujući prasak; zastade joj dah. Osvrnula se u potrazi za bebom, ali onda se setila da on više nije beba – video je već pet leta kako dolaze i prolaze dok je pod gradskim zidinama besneo rat. U svojoj je sobi, naravno. Usporila je disanje i pričekala da, prestravljen zbog oluje, zaplače za majkom. Ipak, nije začula plač: njen sinčić je bio hrabar. Previše hrabar da bi plakao zbog munje, pa makar njome vitlao i sam Zevs. Ona se ogrnu prekrivačem i pokuša da pogodi koji je čas noći. Kiša je dobovala sve glasnije. Sigurno je rano jutro, pošto se vidi sve do druge strane sobe. Ipak, svetlost je bila neobična – gusta, žute boje koja je padala na tamnocrvene zidove i bojila ih u ružnu, krvavu nijansu. Kako svetlost može biti tako žuta izuzev ako sunce upravo izlazi? I kako bi joj sunce moglo ispunjavati odaje kada čuje kišu na krovu? Ošamućena od nedavnih snova, tek za nekoliko trenutaka je shvatila da odista, a ne samo u mašti, u nozdrvama oseća jedak miris. Tresak nije bio grmljavina, već ovozemaljsko uništenje; ono ne rominja kiša, već suvo drvo i slama pucketaju od vreline. A treperava žuta svetlost nije sunce.

Shvatajući u kakvoj je opasnosti, ona iskoči iz kreveta u pokušaju da nadoknadi dotadašnju sporost. Mora da izađe napolje, da se skloni od vatre. Od dima je već na jeziku imala sloj masne čađi. Dozivala je muža Eneju i sina Eurileona, ali nisu se odazivali. Ona izađe iz svoje malene spavaće odaje – s uzanom posteljom i crvenkastosmeđim prekrivačem koji je, kao tek udata žena, ponosno sama istkala – ali nije stigla daleko. Kroz visoki prozorčić ispred samih vrata spavaće odaje ugledala je plamenove i sva brzina iscuri joj iz stopala u pod. Nije gorela njena kuća. Gorelo je središnje utvrđenje: najviša tačka grada Troje, koju su dotad obasjavale samo signalne vatre i žrtveni plamenovi, ili Helije, bog sunca, kada putuje nebom u konjskoj zaprezi. Sada je vatra skakutala između kamenih stubova – tako hladnih na dodir – a ona je ćutke gledala kako zahvata deo krova, i odjednom iz drveta polete kiša varnica, majušnih, uskovitlanih svitaca u dimu.

Eneja je sigurno otišao da pomogne u borbi s plamenovima, pomisli ona. Svakako je otrčao da priskoči u pomoć braći i rođacima, da nosi vodu, pesak i sve ostalo što se može naći. Otkako je počela opsada, nije sada prvi put vatra zapretila gradu. Muškarci će učiniti bilo šta – sve – da spasu središnje utvrđenje, gde se nalazi ono najdragocenije u Troji: riznica, hramovi i dom kralja Prijama. Strah koji ju je nagao iz kreveta uminu kada je videla da njena kuća ne gori, da ona i sin nisu u opasnosti, ali – kao što se dešavalo i prečesto u ovom beskrajnom ratu – muž jeste bio. Oštri strah za sopstveni život odmah je zamenila ona poznata brižna teskoba. Beše toliko navikla da ga gleda kako odlazi u borbu s onom pošasti od Grka, deset dugih godina ulogorenih van grada, beše toliko navikla na strepnju dok on odlazi i na strah od kog joj se oduzimaju udovi dok čeka da se vrati – da joj je sada taj osećaj gotovo donosio utehu, kao kakva crna ptica

na ramenu. Do sada se uvek vraćao, podseti ona sebe. Uvek. Pokušala je da se ne obazire na pomisao koju joj je ptica nezvana zakreštala u glavi: zašto bi prošlost predstavljala ma kakvo jemstvo kad je budućnost u pitanju?

Ona poskoči kada začu još jedan divovski tresak, svakako glasniji od onog koji ju je probudio. Provirila je kroz prozor, pogledala ka nižim delovima grada. Sada je uvidela da, izuzevši to što je na važnom mestu, ovo nije požar isti kao svi ostali: nije gorelo samo unutrašnje utvrđenje. Raštrkana područja ljutite narandžaste svetlosti treperila su po celom gradu. Kreusa promrmlja molitvu bogovima ognjišta. Ipak, bilo je prekasno za molitve. Još dok su joj usne ispuštale ove zvukove, bilo joj je jasno da su bogovi napustili Troju. Širom grada hramovi su goreli.

Mračnim hodnikom ona potrča prema prednjoj strani kuće, a onda kroz svoje voljeno unutrašnje dvorište visokih, lepo ukrašenih zidova. Tamo nije bilo nikoga, čak ni robova. Suplela se o uzanu haljinu, pa levom pesnicom poduhvatila tkaninu da je skрати. Opet pozva sina – da ga nije Eneja poveo kad je krenuo po njenog svekra? Je li onamo otišao? – i otvori velika drvena vrata koja su vodila na ulicu. Sada je videla susede kako trče putem – niko nije nosio vodu, kao što je Eneja činio u njenoj mašti, već samo torbe pune svega što su uspeli da pakuju pre nego što su se dali u bekstvo, a neki nisu nosili ništa; ona ne uspe da obuzda uzvik. Sa svih strana dopirale su vriska i vika. Ulice su tonule u dim, kao da je grad odjednom isuviše razrušen, isuviše postišen da joj susretne pogled.

Stajala je na vratima, nesigurna šta da radi. Trebalo bi da ostane u kući, naravno, ili je muž možda neće pronaći kad se vrati. Pre mnogo godina obećao joj je jedno – ako grad padne, on će povesti nju, sina, svoga oca i sve ostale

preživjele Trojance, pa će otploviti i osnovati nov grad. Ona mu je stavila prste na usne da zaustavi reči. Ako makar samo izgovoriš tako nešto, to je moglo nagnati kakvog božanskog obešenjaka da pretvori reči u stvarnost. Muževljeva brada ju je golicala po rukama, ali ona se nije smejala. Nije ni on: to mi je dužnost, rekao je. Prijam mi je tako naredio. Neko mora preuzeti na sebe dužnost da osnuje novu Troju ako dođe do najgoreg. Ona opet pokuša da zatre kovitlac misli o tome kako se on možda neće vratiti, kako je mrtav, kako će grad još pre zore biti spravnjen sa zemljom, a njen dom – kao i mnogi drugi – više neće biti tu da sačeka njen povratak.

Ipak, kako je ovo moguće? Naslonila je glavu na drvena vrata i na koži osetila toplotu crnih metalnih klinova. Onda pogleda naniže, samu sebe, i vide da joj se crna uljasta prašina već uvukla u nabore odeće. Ono što se na njene oči dešavalo po celom gradu nije bilo moguće zato što je Troja pobedila u ratu. Posle cele decenije brojčanog osipanja na ravnici izvan grada, Grci su konačno pobjegli. Pre mnogo godina su došli u onim svojim visokim brodovima, i šta su tačno postigli? Bitke su se bile bliže gradu, a onda dalje; stigle su sve do plovila izvučenih na žal, pa se vratile prema Troji. Bilo je pojedinačnih megdana i sveopšteg rata. Sa obeju strana je bilo bolesti i gladi. Veliki junaci su pali, a kukavice su se, žive i zdrave, otkrale odatle. Ipak, Troja, njen grad, naposletku je odnela pobjedu.

Pre tri dana, možda, ili četiri? Nije više bila sasvim sigurna što se vremena tiče. Ipak, u činjenice nije sumnjala. Gledala je flotu kako isplovljava; popela se na akropolj da svojim očima to vidi. Kao i svi u gradu, nekoliko dana ranije čula je glasine da se grčka vojska pakuje. U svakom slučaju, jesu se povukli u logor. Eneja i drugi muškarci – nikada o njima neće razmišljati kao o ratnicima, jer to im je bila

uloga izvan grada, ne u njemu – raspravljali su koliko bi bilo korisno načiniti ispad izvan zidina, u nadi da će otkriti šta se dešava, kao i da poseju pometnju. Ipak, ostali su u gradu i strpljivo posmatrali šta će biti dalje. Posle još dan ili dva bez ijednog bačenog koplja ili odapete strele, počeli su da se nadaju. Možda u grčkom logoru opet besni kuga. To se već desilo pre nekoliko meseci, i Trojanci su klicali i prineli su žrtve zahvalnice svim bogovima. Bila je to kazna za Grke zbog nepoštovanja bogova, zbog nerazumnog odbijanja da prihvate kako Troja neće i ne može pasti od ruku smrtnika. Ne takvih kao oni, ne oholih Grka sa svojim visokim brodovima, odevenih u bronzane oklope svetlucave od sunca – zato što nijedan među njima nije mogao prihvatiti pomisao da valja teško raditi i ostati nezapažen, daleko od tuđih pogleda i tuđeg divljenja.

Kao i svi, Kreusa se molila za kugu. Mislila je da ne postoji ništa bolje za šta bi se mogla moliti. Ipak, onda je prošao još dan, i brodovi su se pokrenuli, jarboli su zadrhtali, a ljudi su izveslali u zaliv, a onda u duboke vode okeana. A Trojanci su i dalje ćutali, nesposobni da poveruju rođenim očima. Logor je bio rugoba smeštena zapadno od grada, iza ušća reke Skamandra, i stajao je tu tako dugo da je bilo neobično videti obalu bez njega, kao da konačno odsečeš ud koji je zahvatila gangrena. To ne beše onoliko zastrašujuće kao ono što je tamo stajalo dotad, ali svejedno ih je uznemirilo. Dan kasnije čak i najsporiji brodovi behu otišli, škriptavi pod težinom ljudi i nepošteno stečenog blaga, opljačkanog iz malih frigijskih gradova, iz svake naseobine nižih zidova i s manje ljudi nego što je bila sama Troja. Odveslali su uz vetar, a onda su razvili jedra i otplovili.

Dugo pošto su brodovi nestali, Kreusa i Eneja su stajali na gradskim zidinama i gledali belu penu kako se kovitla

pokraj obale. Grlili su se, a ona je šaputala pitanja na koja on nije umeo da odgovori: zašto su otišli? Hoće li se vraćati? Jesmo li sada bezbedni?

Glasan prasak iz daljine trže Kreusu i vrati je u sadašnjost. Sada se nije mogla popeti na akropolj da pogleda gde je Eneja. Čak i iz svoje kuće videla je da se krov središnjeg utvrđenja urušio u poplavi dima. Svako ko je bio ispod njega svakako je mrtav. Trudila se da ne zamišlja Eurileona kako trčkara ocu oko nogu u želji da pomogne pri gašenju nezajažljive vatre. Ne bi Eneja poveo sina jedinca u opasnost. Sigurno je otišao po Anhiza da bi odveo starca na sigurno. Ipak, hoće li se vratiti po Kreusu ili očekuje da ga ona nađe na ulicama?

Enejino srce je poznavala bolje od rođenog. Otišao je da potraži oca pre nego što se vatra sasvim raširi: Anhiz je živeo bliže akropolju, gde su plamenovi najsilovitije goreli. Eneja je svakako znao da će put do očeve kuće biti težak. Isprva je sigurno nameravao da se vrati, ali sada je verovatno uvideo da je to nemoguće. Po svoj prilici je pošao prema gradskoj kapiji i očekuje da i ona učini isto. Pronaći će ga na zaravni izvan grada; on je sigurno pošao prema mestu gde se doneдавно nalazio grčki logor. Ona na tren zastade na pragu, pitajući se šta da ponese. Ipak, vika ljudi bila je sve bliža, a ona nije prepoznavala narečje. Grci su u njenom gradu; nema vremena da traži dragocenosti, pa čak ni ogrtač. Ona pogleda duž zadimljenih ulica i daje se u trk.

Prethodnog dana Kreusu je ponelo praznično raspoloženje koje se beše raširilo gradom: prvi put za deset godina kapije

Troje bile su širom otvorene. Kada je prošli put izašla na Skamandarsku ravnicu oko grada, bila je tek nešto više od deteta, dvanaestogodišnjakinja. Roditelji su joj rekli da su Grci gusari i plaćenici, da plove svetlucavim morima u potrazi za lakim plenom. Neće se oni dugo zadržati u Frigiji, govorili su svi. Zašto bi? Niko nije verovao u taj njihov navodni razlog: da su došli po neku ženu koja je pobjegla s jednim Prijamovim sinom. I sama pomisao je bila smešna. Bezbrojni brodovi, sigurno njih hiljadu, da zaplove okeanima kako bi postavili opsadu oko grada – sve radi neke žene? Čak i kad ju je Kreusa videla – kad je videla Helenu duge zlatne kose koja joj je padala preko crvene haljine, i isti takav zlatan vez duž svakog poruba, te gajtane od zlata koje je nosila oko vrata i ručnih zglobova – čak ni tada nije verovala da bi vojska doplovila čak ovamo da je vodi kući. Grci su isplovili iz istog razloga kao i svi ostali: da napune riznice plenom i da napune kuće robovima. A ovog puta, kada su zaplovili ka Troji, uzeli su prevelik zalogaj. U svom neznanju nisu bili svesni da je grad ne samo bogat već i valjano branjen. Pravi-pravcati Grci, rekli su Kreusini roditelji: Helenima su svi koji nisu Grci isti, svi su za njih varvari. Nije im ni na pamet palo da je Troja grad moćniji od Mikene, Sparte, Itake i svih drugih naseobina koje oni nazivaju domom.

Troja neće otvoriti kapije pred Grcima. Kreusa je videla kako se očevo čelo smrklo dok je s njenom majkom razgovarao o Prijamovoj odluci. Grad će se boriti, i neće vratiti ni ženu, ni njeno zlato, niti haljine. Grci se okreću kako vetar duva, rekao je. Otići će pre nego što im prve zimske oluje oštete brodove. Troja je bila čuvena kao grad koji služi sreća: kralj Prijam i njegovih pedeset sinova i pedeset kćeri, s nebrojenim blagom, visokim zidovima i odanim saveznicima. Nisu Grci mogli čuti za takav grad a da ga ne pozele uništiti.

Takva im je narav. Trojanci su znali da su ovi zbog toga došli, a povraćaj Helene bio je tek prividan razlog. Spartanski kralj – kako su šaputale Trojanke okupljene pokraj vode da peru odeću – verovatno je sam poslao Helenu s Parisom kako bi on i njegovi Grci imali izgovor da razviju jedra.

Ma iz kog razloga da su došli, kada su se Grci ulogorili pred Kreusinim domom, ona je bila dete. A kada je sledeći put izašla napolje, držala je za ruku sopstvenog sina, kom je čitav grad bio dečja soba, ali nikad nije ni potrčao po okolnoj ravnici. Čak i Eneja, iscrpen posle dugogodišnjih borbi, bio je laka duha kada su se kapije otvorile uz škripu. Još je nosio pripasan mač, razume se, ali je koplje ostavio kod kuće. Izviđači su izvestili da nijedan vojnik nije zaostao. Na obali nije bio ni ljudi ni brodova. Ostala je samo prineta žrtva – ogromna drvena tvorevina, rekli su. Niko nije mogao znati kome su je Grci posvetili ili zašto. Posejdonu, zarad bezbednog povratka kući, pretpostavila je Kreusa u razgovoru s mužem dok se sin davao u trk po blatnjavoj zemlji. Opet će izrasti trava, rekla je Eurileonu kada su izašli napolje. Sećajući se sopstvenog detinjstva, obećala je previše. Nije mislila na sva ona obučena stopala koja su tuda gazila, na sve one točkove dvokolica koji su se tuda obrtali, na svu onu krv koja se tu izlila.

Eneja je klimnuo glavom, a ona je na njegovom licu, ispod tih gustih, tamnih obrva, na tren ugledala sinovljeve crte. Da, svakako je Posejdon božanski primalac te žrtve. Ili možda Atena, koja je tako dugo štitila Grke, ili Hera, koja je mrzela Trojance ma koliko stoke oni poklali u njenu čast. Pošli su ivicom donedavnog bojnog polja prema zalivu. Eurileon će konačno pod nogama osetiti pesak, a ne zemlju i kamen. Kreusa je već osećala razliku: blato je bilo nekako zrnastije, a oko nje su rasli bokori guste obalske trave. Kada

joj je blagi zapadni vetar dunuo u oči, osetila je tople suze na obrazima. Muž je pružio ruku izbrazdanu ožiljcima i palcem joj utro suze.

„Je li ti ovo previše?“, upita on. „Hoćeš li da se vratimo?“

„Ne još.“

Kreusa ponovo oseti suze na obrazima, ali nisu poticale od straha, premda se jeste plašila i premda Eneja nije bio tu da je uteši. Barjaci dima ispunjavali su ulice i zbog toga su joj čađave suze curile niz obraze. Ona pođe stazom koja će je, bila je sigurna u to, odvesti u niži deo grada, gde je mogla pratiti zidine sve dok ne dođe do kapije. Deset godina je provela zaključana u Troji i prošla je njenim uličicama nebrojeno puta. Poznavala je svaku kuću, svaki ugao, svaki zaokret i zavijutak. Ipak, iako je bila sigurna da je krenula nizbrdo, odjednom shvati da joj je put zaprečen: slepa ulica. Panika joj navre u grudi, i ona poče da hvata vazduh, grcajući od masnog crnila koje joj je ispunilo grlo. Pored nje su trčali ljudi – Grci, Trojanci? Više nije znala – s krpama vezanim oko lica zbog dima. Očajnički, ona poče da se osvrće u potrazi za nečim što bi mogla iskoristiti u istu svrhu. Ipak, njena stola* je bila kod kuće, i sad nije mogla da se vraća po nju. Čak i kad bi umela da se vrati, a nije bila sigurna u to.

Kreusa je želela da zastane, da potraži nešto poznato, nešto po čemu bi zaključila gde se tačno nalazi i osmislila najbolji put iz grada. Ipak, nije bilo vremena. Ona primeti da joj dim deluje ređe oko stopala, pa čučnu na tren da povrati dah. Vatra se širila u svim pravcima, i premda joj je zbog dima bilo teško da proceni, ponegde se činila veoma blizu.

* U antičkom svetu, kratak ogrtač ili gornja haljina, obično bez rukava, koja se nosila povrh druge haljine. (Prim. prev.)

Vratila se putem kojim je i došla, sve do prve raskrsnice, pa se zagleda nalevo, gde se činilo malo svetlije, a onda desno, u dublju tamu. Mora što dalje od svetlosti, shvati ona. Najsvetliji delovi grada svakako su oni gde vatra najjače besni. Zato će Kreusa otići u tamu.

Sunce ju je zaslepilo dok se zajedno sa Enejom približavala brdovitom poluostrvu u čijem se podnožju ranije nalazio grčki logor. Logor se video samo s naviše tačke u Troji – iz unutrašnjeg utvrđenja i sa kula osmatračnica. Kreusa se pela da ga vidi kad god joj se muž borio izvan zidina. Ako uspe da vidi borbe u ravnici, govorila je sebi, čak i ako ne prepozna baš njega sred blata, krvi i svetlucavih sečiva, može nekako da ga zaštiti. A sada je on bio tu i hodao je pored nje s rukom na njenoj podlaktici. Očekivala bi da na prizor napuštenog logora i pustog zaliva oseti snažno olakšanje. Ipak, kada su ona i Eneja zašli za peskovitu okuku, jedva je i primetila otpatke na obali ili nedostatak brodova. Kao i drugim Trojancima ispred njih, konj joj je odvuкао pogled naviše.

Bila je to najveća žrtvena tvorevina koju je iko od njih dotad video, čak i oni trojanski muškarci koji su pre rata plovili za Grčku. Bio je to još jedan način da se Grci izdvoje i dokažu. Njihove žrtve bogovima bile su velike preko svake mere. Zašto bi žrtvovali jednu kravu kad mogu celu hekatombu*? Miris zapaljenog mesa s druge strane zidina ispunjavao je Troju u ranim danima rata, kada Kreusa nije jela ništa izuzev šoljice ječma s malo mleka. Grci su to radili namerno, znala je: paradirali su životinjskim lešinama ispred grada pod opsadom. Ipak, bilo je potrebno nešto više od gladi da se slomi trojanski duh. I dok se godinu za

* Žrtva bogovima koja se sastojala od sto goveda. (Prim. prev.)

godinom rat odugovlačio, pomišljala je kako Grci sigurno žale zbog ranijeg rasipništva pred bogovima. Da su samo sačuvali malo stoke, dosad bi imali poveliko krdo, koje bi paslo primorsku travu, a možda i prehranjivalo vojnike, svake godine sve mršavije.

Ipak, ova žrtva je bila toliko velika da je predstavljala varku za oči. Kreusa je na tren odvratila pogled, pa se ponovo prenerazila kad je opet usmerila pogled na ogromne daske. Tvorevina se nadnosila nad njih, tri ili četiri puta viša od čoveka. I premda joj je izrada bila prosta – šta drugo da očekuješ od Grka? – sasvim jasno se videlo da je u pitanju konj: četiri noge i dug rep ispletan od trave; gubica, premda grive nije bilo. Drvo je bilo nespretno isečeno sekirom, ali su drvene ploče bile uredno zakovane jedna za drugu. Glava je bila zakićena vrpčama, kao znak da je u pitanju žrtva.

„Jesi li video nekada nešto slično?“, dahnu ona, obraćajući se mužu. On odmahnu glavom. Naravno da nije.

Trojanci su prišli konju oprezno, kao da bi mogao oživetiti i skljojcnuti zubima. Glupavo je plašiti se nečeg tobožnjeg, ali kako je moguće da je samo ovo ostalo iza osvajačke vojske? Muškarci su se upustili u raspravu o tome šta treba raditi, a žene su stajale podalje i sašaptavale se o neobičnoj životinji. Možda treba da dovuku visoku travu i pruće, nagomilaju ih ispod stvorenja i spale ga? Ako je to žrtva nekom bogu zarad povoljnog vetra do Grčke – kao što se činilo verovatno, premda su, kako je Kreusa čula, oni umeli prinostiti i ružnije žrtve – mogu li onda Trojanci, ako ovo unište, da zadaju i poslednji udarac neprijateljima? Da li bi to uskratilo Grcima božansku naklonost? Ili treba da uzmu konja i sami ga opet posvete bogovima?

Ono što je počelo kao sašaptavanje uskoro je preraslo u viku. Muškarci koji su se borili rame uz rame, braća po

oružju i po krvi, sada su režali na srodnike. Konj se mora spaliti ili se mora spasti; odgurati u more ili odvući u grad.

Kreusa je priželjkivala da nekako prizove tišinu, pa da privilegne na dine, da ispruži ruke i noge i oseti pesak na koži. Toliko je vremena prošlo otkako je bila slobodna. Zašto su Trojancima sada bitne grčke žrtve? Ona zgrabi Eurileona za ruku i privuče ga bliže svojim nogama kada je Eneja iskoračio, stisnuo Kreusu za podlakticu i pošao napred. Nije želeo da se upušta u raspravu, ali nije mogao ni da prenebregne svoju dužnost kao branitelj Troje. Muškarci su sasvim drugačije doživeli rat od žena koje su ih čekale, negovale i hranile na kraju svakog dana. Za Eneju, shvati Kreusa, ovo mesto gde ona sada stoji – odakle priželjkuje da Trojanci nestanu, pa da ona tu na miru uživa s mužem i sinom – još uvek je bojno polje.

Odjednom se buka stiša i jedna gegucava prilika bolnim koracima prođe pored Kreuse dok joj se tamnocrvena odora petljala među čvornovate noge. Prijam je hodao kao starac, što je i bio, ali još je držao glavu kraljevski uspravno. Njegova ponosita kraljica Hekaba kroči usred gomile zajedno s njim. Za razliku od drugih žena, nije pristajala da ostane po strani.

„Dosta!“, reče Prijam, pomalo drhtavim glasom. Eurileon poče da cima Kreusu za haljinu, u pokušaju da joj skrene pažnju na nešto što je video – bubu koja mukotrpno prokopava kroz peščanu dinu ispod njihovih nogu – ali ona tiho zašišta da ga učutka. Ovaj prvi dan izvan grada nimalo nije ličio na ono što je zamišljala, ono što joj je unosilo svetlost u mračne trenutke. Čeznula je za danom kada će joj sin prvi put videti životinje nastanjene na obali mora. A sada ga učutkuje da bi se kralj obratio svojim besnim podanicima.

„Nećemo se svađati između sebe“, reče Prijam. „Ne danas. Želim da čujem šta mislite, jedan po jedan.“

Kreusa je saslušala argumente za svaku zamislivu sudbinu konja, i shvatila je da je ne zanima preterano šta će Prijam odlučiti. Da spali konja, da sačuva konja: zašto je bitno? Poslednji je govorio sveštenik Laokont, dežmekast čovek nauljenih crnih kovrdža, preterano zaljubljen u sopstveni glas. Odlučno je zahtevao da se konj na licu mesta spali. To je, kako je rekao, jedini način da se umire bogovi, koji su kažnjavali Troju toliko godina. Sve ostalo bi bilo kobna greška.

Dim nebrojenih vatri vijorio se oko Kreuse dok je ona posrtala i pokušavala da se probije do gradskih zidina. Činilo joj se da ide u ispravnom smeru, ali nije mogla biti sigurna. Pluća su joj vrištala od bola, kao da trči uzbrdo. Nije videla ništa pred sobom; ona ispruži ruke, jednu napred, da se dočeka ako se saplete, i jednu udesno, da bi dodirivala zgrade pored kojih prolazi. Samo tako je mogla biti sigurna da se kreće napred.

Kreusa uporno nije dozvoljavala mislima da se pretvore u reči, zadržavala ih je tek u sasvim maglovitom obliku, a onda ih zavatlala što dalje od sebe, ali ih nije mogla poreći: grad više niko nije mogao spasti. Besnelo je toliko požara, u svim pravcima. Zahvatili su sve više drvenih krovova, a dim se samo zgušnjavao. Koliko vatri može da se razgori u jednom kamenom gradu? Mislila je na sve u sopstvenom domu što će izgoreti: odeća, posteljina, tapiserije koje je tkala dok je čekala Eurileona. Opeče je iznenadni osećaj gubitka, kao da su je zahvatili plamenovi. Izgubila je dom. Deset godina straha da će grad pasti, a sad pada oko nje dok ona trči.

Ipak, kako je ovo moguće? Troja je pobedila. Grci su otplovili, i kada su Trojanci pronašli drvenog konja, uradili su tačno ono što im je onaj čovek rekao. I, u jednoj užasnoj

bujici misli, Kreusa je znala šta je potpalilo grad. Deset godina sukoba, junaci koji su već predmet pesama, i pobeda – ništa od toga nije pripadalo muškarcima koji su se borili ispod zidina, ni Ahilu, ni Hektoru, obojici odavno mrtvoj. Ne, pripadalo je čoveku kog su našli kako se krije među trskom, blizu konja, i koji je rekao da se zove – nije mogla da se seti kako. Nešto siktavo, kao zmija.

„Sinon“, jecao je čovek. Dva koplja bila su mu uperena u vrat, a on beše pao na kolena. Trojanski izviđači su ga pronašli kako se krije u niskoj šikari na drugoj obali Skamandra, baš tamo gde se reka širi u susret moru. Saterali su ga – po jedan sa svake strane, naoružani ne samo kopljima već i noževima – među trojanske muškarce. Zarobljeniku su ruke bile vezane, a oko skočnih zglobova je imao upaljene crvene modrice, kao da su ga i tu povredili konopci.

„Možda ga ne bismo ni videli“, rekao je jedan izviđač i bocnuo zatvorenika vrhom koplja. Čovek prigušeno kriknu iako mu koplje nije probilo kožu. „Nego su nam crvene vrpce privukle pažnju.“

Zatvorenik je bio čudan prizor: mišjesmeđa kosa kovrdžala se prema vratu, a onda opet upolje, i ako je ikad i bila nauljena, sada je bila ulepljena od blata koje mu je prekrivalo skoro svu голу kožu. Nosio je pregaču oko bedara, ali skoro ništa drugo. Čak je bio i bos. A ipak su mu oko slepoočnica bile vezane jarke vrpce. Činilo se nemoguće da tako prljav čovek – više životinja nego čovek, mislila je Kreusa – ima na sebi bilo šta tako čisto i lepo. Zatvorenik žalostivo zavapi.

„Ono što je već trebalo da me ubije sada će biti razlog moje smrti!“

Na prizor prijavog, uplakanog Grka, Kreusa nije mogla da prikrije gađenje. Zašto ga izviđači nisu ubili kada su ga pronašli?

Prijam podiže dva prsta leve ruke. „Tišina“, reče. Svetina se učuta, pa se čak stišaše i jecaji koji su rastrzali zatvorenika.

„Grk si?“, upita Prijam. Sinon klimnu glavom. „A svejedno su te ostavili?“

„Ne namerno, kralju.“ Simon podiže ruke da obriše bale s lica. „Pobegao sam od njih. Bogovi će me kazniti, znam. Ali nisam mogao podneti da budem...“ Reči ga opet izdadoše.

„Priberu se“, reče Prijam. „Ili će te moji ljudi ubiti tu gde klečiš i tvoja krv će nahraniti galebove.“

Još jedan jecaj potrese čitavo Sinonovo telo, i on onda udahnu. „Oprosti mi.“

Prijam klimnu glavom. „Pobegao si od njih?“

„Jesam. Iako sam se rodio kao Grk i borio se rame uz rame s Grcima čitavog života“, odgovori Sinon. „Još kao dečak sam došao ovamo sa ocem. On je pre mnogo godina poginuo u bici od ruke vašeg velikog ratnika Hektora.“ Trojanska svetina zažagori. „Molim vas“, reče Sinon i po prvi put se osvrnu. „Nisam mislio ništa loše. Protivnici smo. Ali Hektor ga nije ubio iz zle namere. Posekao ga je na bojnopolju i nije mu ništa opljačkao s leša, čak ni štit, koji je bio veoma dobre izrade. Ne zameram ništa Hektorovoj porodici.“

Gubitak Hektora bio je tako užasan i tako skorašnji da se na Prijamovom licu javi senka, i Kreusi se učinilo da je na tren nekud odlutao u mislima. Pred njom i pred svima njima nije stajao kralj, već slomljen starac čiji drevni vrat jedva izdržava težinu zlatnih lanaca koji još vise o njemu. Zatvorenik je možda primetio isto to, jer proguta knedlu, i kada je ponovo progovorio, glas mu je bio tiši i upućen samo kralju. Kreusa se morala upinjati da ga čuje.

„Ipak, moj otac je imao neprijatelje, moćne neprijatelje među Grcima“, reče Sinon. „I imali smo tu nesreću da navučemo na sebe naročitu netrpeljivost dvojice ljudi, premda ti se kunem da ni otac ni ja to nismo zaslužili nikakvim svojim delom. Svejedno su od samog početka Kalhant i Odisej bili svim silama protiv njega, a samim tim i protiv mene.“

Na mrsko Odisejevo ime Kreusa ne uspe da obuzda drhtaj.

„Svaki Odisejev neprijatelj ima s nama nešto zajedničko“, reče Prijam polako.

„Hvala ti, kralju. On je najomraženiji od svih ljudi. Obični grčki vojnici ga preziru zato što se tako šepuri naokolo kao da je silan ratnik ili plemenit kralj. Daleko je taj od izuzetnog borca, a Itaka – njegovo kraljevstvo, kako ga sam naziva – najobičnija je stenovita hrid na kojoj mu niko ne bi pozavideo. A ipak su se naš vođa Agamemnon i ostali prema njemu uvek odnosili kao prema junaku. Kao posledica toga, postajao je samo još oholiji.“

„U to nema sumnje“, reče Prijam. „A ipak, to ne objašnjava zašto si ti ovde, ili zašto su tvoji zemljaci tako neočekivano nestali. I ime Kalhant mi je nepoznato.“

Sinon trepnu nekoliko puta. Vidi, pomisli Kreusa, da mora brzo reći šta ima ili će zauvek izgubiti priliku da to govori.

„Grci su, kralju, već neko vreme znali da moraju otići. Kalhant im je prvosveštenik i on je molio bogove za radosnije vesti. Ipak, odgovor je od prošle zime uporno isti: Troja neće pasti dok joj grčka vojska logoruje pred kapijama. Agamemnon nije hteo ni da čuje, razume se, a nije ni njegov brat Menelaj. Ipak, najposle nisu više mogli da potkrepe svoje stavove. Grcima je dojadilo da budu daleko od kuće. Rat nije bilo moguće dobiti, pa je bilo bolje pokupiti plen koji su zadobili i razviti jedra. Mnogi su zastupali taj stav...“

„Uključujući i tebe?“, upita Prijam.

Sinon se osmehnu. „Ne u zvaničnim raspravama“, reče. „Ja nisam kralj. Nikad mi ne bi dozvolili da govorim. Ali među nama, među običnim vojnicima, da: slagao sam se da nam valja otići. Smatrao sam da nije trebalo ni da dolazimo. I zato sam bio neomiljen. Ne među običnom vojskom, koja je bila saglasna sa mnom. Već među starešinama, ljudima koji su radi tog rata stavili na kocku svoj dobar glas, i kod Odiseja. Ipak, nisu mogli da protivreče poruci potekloj od samih bogova. Sa oklevanjem su pristali da se otplovi kući.“

„A tebe su ostavili ovde za kaznu?“, upita Prijam. Njegovi izviđači malo spustiše koplja, tako da više nisu bila uperena Sinonu pravo u grlo dok je govorio.

„Ne, kralju.“ Na tren je sisao blatnjave obraze zamrljane od suza. „Znaš li priču o grčkoj plovidbi do Troje? Kako smo okupili flotu u Aulidi, ali nismo mogli da isplovimo jer su vetrovi iščezli?“

Oko njega Trojanaci zaklimaše glavama. Svi su čuli a i pričavali tu priču: kako su Grci uvredili boginju Artemidu, a ona im je oduzela vetar i nije htela da im ga vrati dok je ne umilostive. Što je najužasnije, učinili su to prinevši ljudsku žrtvu. Svaki Trojanac je znao za tu strašnu surovost, tako osobenu za Grke.

„Kad je došlo vreme da se kreće natrag za Grčku, Kalhant i Odisej su zajedno skovali plan“, nastavi Sinon. „Kralj Itake nije mogao odoleti prilici da me se otarasi.“

Kreusa opet pogleda u crvene vrpce oko zarobljenikove glave i oseti peckanje ispod očnih kapaka. Ne misli valjda nešto tako užasno.

„Kralju, vidim da razumeš na šta ciljam“, reče Sinon. „Kalhant je na skupštini svih Grka objavio da su bogovi odabrali žrtvu i da žele da piju moju krv sa oltara sagrađenog na brzinu. Vojnici su se pomalo bunili, ali bolje ja nego oni.“

„Shvatam“, reče Prijam. „Nameravali su da te žrtvuju kao životinju.“

„Ne samo da su nameravali; pripremili su me. Vezali su mi ruke.“ Sinon ih podiže i pokaza prljave konopce kojima su još bile sapete. „I noge. Nauljili su mi kosu i upleli u nju trake. Žrtvovanje je moralo biti savršeno, razume se. Ipak, veze oko nogu nisu mi bile tako jako stegnute kao ove“, on zatrese rukama, „i kad stražari nisu gledali, ja sam se oslobodio.“ Ovo je objašnjavalo jarke modrice oko gležnjeva.

„Znao sam da će me stražari ubrzo odvući na oltar. Stoga sam prvo otpuzao odatle, a onda sam se dao u trk što sam brže mogao i pobegao sam iz logora. Dok se začula vika, ja sam već stigao skoro do rečnih obala obraslih u trsku, pa sam legao i sakrio se.“

Čoveku su opet potekle suze iz očiju, a ovlažilo se i lice trojanskog kralja. Kreusa je bila svesna da i sama plače. Priča je bila užasna, čak i za ljude dobro upoznate s grčkim varvarstvom. Prijamova žena Hekaba gledala je i nije govorila ništa: usta su joj bila jedna kratka, tanka linija, a sive obrve mrgodne.

„Čuo sam ljude kako tragaju za mnom“, reče Sinon. „Čuo sam kako seku travu bičevima i kopljima. Očajnički sam želeo da bežim dalje, ali znao sam da se ne smem izložiti opasnosti da me vide. Stoga sam čekao da padne najduža noć u mom životu i molio sam se Heri, koja mi je oduvek zaštitnica. Sutradan ujutru molitve su mi bile uslišene. Grci su odlučili da sačine ovaj drveni dar bogovima umesto da im prinesu nevoljnog čoveka na žrtvu. Sagradili su ga, posvetili, a onda otplovili bez mene. I tako, uprkos svojoj lošoj sreći, poživio sam nekoliko dana duže nego što mi je dodeljeno. Sada ćeš me ti, kralju, ubiti, i s pravom: ja sam od ljudi koji su došli ovamo da ti spravne grad sa zemljom i zaslužujem da prema

meni postupiš kao prema neprijatelju, svejedno što sam bio samo dečak. Nemam porodicu koja bi platila otkup za mene. Zato te i ne preklinjem da pošalješ moje telo kući ožalošćenim srođnicima. Nemam ih. Od tebe bih izmolio samo jedno.“

„Šta to?“, upita Prijam.

„Uzmi konja.“

Kreusa je nezgrapno pala i dok je ustajala, oseti kako joj krv curka niz cevanice. Pred sobom nije videla gotovo ništa više, iako je zbog vreline na leđima bila sigurna da ide jediniim mogućim putem. Zar je sve iza nje u plamenu? Nije se mogla naterati da pogleda, svesna da će, ako to učini, ostati zaslepljena od jarke vatre kad se opet okrene u tamu. Samo to – praktično razmišljanje šta sme a šta ne sme – održavalo ju je na nogama, jer ništa u dotadašnjem životu ne beše je pripremiilo na ovo što se sada dešavalo. Iako je želela da zadigne haljinu i potrči, koračala je sitno i hitro kako bi umanjila verovatnoću da se sudari s još nečim.

Bilo joj je drago zbog toga kada se, kako je mislila, opet našla u slepoj ulici. Na ivici da se prepusti očajanju, zagledala se u dim i učinilo joj se da sleva vidi uzanu stazu između dve kuće. Pokušavala je da se priseti ko je u njoj živeo i ustanovi gde se nalazi kada iz one dalje nahrupi četa vojnika. Kreusa se pribi uz fasadu kuće s druge strane drumu, ali nisu je videli. Smejući se, potrčашe uličicom kuda je Kreusa planirala da pođe. Nije morala čuti njihove reči; znala je da su pobili sve koje su našli unutra. Kreusa pričekala da nestanu s vidika pre nego što se usudila da pođe za njima. Nakon onolikog truda da se seti pored čije kuće prolazi, sada joj je bilo drago što nije uspela. Nije želela da zna kome su to ovi ljudi upravo prerezali grlo.

Prevlačila je prstima duž zida i sada napredovala sporije, da je ljudi slučajno ne bi opazili iza sebe. Kada je puteljak konačno opet izbio na ulicu, ona vide da je uspela. Nekako je stigla do gradskih zidina.

„Uzmi konja“, rekao je Sinon. „Time ćeš im oduzeti moć. Sagradili su ga ovde i posvetili ga Ateni, zaštitnici Grka. Mislili su – ako bude tako veliki, vi Trojanci nećete imati načina da ga odvučete u grad. Pogledali su u prostranu ravnicu, videli koliko je vaš akropolj visok i smejali su se pomisli da biste ga mogli prisvojiti.“

„Otkud znaš to?“, upita Hekaba. Znala je samo osnove grčkog, ali je govorila jasno.

„Oprosti mi, kraljice, ne razumem“, odgovori zarobljenik.

„Otkud znaš šta su mislili o konju?“, ponovi ona. „Ako si se krio u trsci i strahovao za život. Kažeš, sagradili su konja kad si ti pobegao. Otkud onda znaš šta su rekli?“

Kreusi se učini da je na čovekovom licu videla treptaj razdraženosti. Ipak, kada je opet progovorio, glas mu je još podrhtavao od žalosti.

„To je bio prvobitni plan, gospo. Pre nego što su Kalhant i Odisej skovali planove protiv mene. Grci su hteli da sagrade džinovskog konja i uliju u njega što više svete moći. Onda su nameravali da ga ostave ispred vašeg grada kao da vas čekaju: kao znak da će ih boginja bezbedno odvesti kući. Takvom jednom sujetnom postupku Agamemnon nije mogao da odoli.“ Hekaba se namrgodi, ali ne reče ništa više.

„Zato te molim, kralju“, dodade on. „Uskrati im bezbednu plovidbu do kuće. Još pre nego što se spusti noć, odvući njihovog konja u svoje unutrašnje utvrđenje. Mogli bi ga odvući tvoji ljudi. I sam ću prionuti da teglim konopce ako